

Журналістська діяльність є важливою складовою творчої індивідуальності багатьох письменників. «У журналістиці не вважали принизливим працювати Ернест Гемінгвей, Альбер Камю, Костянтин Симонов, Олесь Гончар, Федір Абрамов і Сергій Плачинда» [5:209]. Важливе місце посідає журналістська діяльність у житті й творчості одного з найоригінальніших українських письменників ХХ століття – Ігоря Костецького (справжнє ім'я – Іван В'ячеславович Мерзляков (1913–1983)). І. Костецький відомий своїм літературним експериментаторством, що майже завжди перебувало на межі багатьох напрямів і течій в мистецтві ХХ ст. Він залишив по собі багату творчу спадщину (ще, на жаль, не впорядковану та належним чином не досліджену): драматургія, проза, поезія, переклади, літературно-критичні та історико-культурологічні праці тощо. Але Ю. Шевельов згадував: «Його головною мрією було видавати власний журнал, що мав, як тут згадано, зватися «Хорс». Він роками збирав матеріал, літературні твори чи ілюстрації. Він листувався з письменниками, українськими й німецькими (до інших націй тоді шляхи були закриті). Бо в цьому журналі українське мало поєднуватися з чужинецьким, усесвітнім – концепція, якої українська еміграція тоді зовсім не була спроможна сприйняти» [13:138].

Літературний доробок письменника останнім часом починає привертати увагу дослідників, котрі розглядають його в річищі українського та європейського модернізму ХХ ст. [1:337–356; 3; 7:301–335; 8; 14]. Менш дослідженою лишається журналістська діяльність І. Костецького. Так, С. Павличко проаналізувала концепцію журналу «Хорс», єдиний примірник якого вийшов у світ 1946 р., а одним з редакторів, поряд з Ю. Шевельовим (Ю. Шерех) та В. Петровим (В. Бер), під псевдонімом “Юрій Корибут” виступив І. Костецький [7:257–259]. Також привернула увагу критики т. зв. «афера Костецького» 1967 р. в журналі «Сучасність», внаслідок чого редакція цього часопису з ідеологічних міркувань відмовилася друкувати будь-які твори письменника [Див.: 8:310]. Але на сьогодні нам не відомі праці, в яких би досліджувалася журналістська діяльність І. Костецького в часописі «Україна і світ», що й зумовлює актуальність цієї наукової розвідки. Тому ми спробуємо окреслити своєрідність журналу та проаналізувати вплив І. Костецького на специфіку даного видання.

«Україна і світ» – це неперіодичні зошити-збірки з питань культури, літератури, мистецтва і громадського життя, що виходили 1949–1969 рр. у Ганновері (всього їх вийшло 28), зосереджуючись переважно на взаєминах

української культури з культурами інших народів. Видавцем і редактором був І. Сапіга при співпраці В. Державина, І. Костецького, Е. Котмаєр, М. Ореста, В. Барки та ін. Як зазначається в «Енциклопедії українознавства», зошити видання «серед інших містили матеріали з археології Причорномор'я, історії Грузії, оригінальні літературні твори українських сучасних авторів і переклади європейської класики» [4:3325]. Часопис видавався під егідою Католицької церкви, хоча у вихідних даних ніде про це не згадувалося. На титульній сторінці було зазначено: «Редагує Колегія. Видає Видавництво «Україна і світ», – далі ганноверська адреса редакції та мюнхенська – видавництва.

Останній, 28-й зошит «України і світу» готувався протягом 1966–1969 рр., а побачив світ лише в 1970-му, мав 96 сторінок і коштував 10 НМ або 3 дол [12:64]. Цікаво, що в цьому номері головним редактором уже повноправно значився І. Костецький, поряд із Е. Котмаєр та М. Царинником.

Вірогідно, що відповідні українські кола Католицької церкви (спеціальний підрозділ у структурі «Апостольства духовного милосердя» – апостольство «доброї преси» [15: 204]) підтримали журналістський проект І. Костецького створення елітарного літературно-мистецького видання релігійного спрямування в межах акції «доброї преси», започаткованої ще в 1930-х рр.: «Завданням «доброї преси» було створення міцної християнсько-католицько-національної ідеології, яка б допомагала «не лякатися за своє завтра». Головною засадою для запровадження Католицької акції була «обнова нації» [15:212]. Керівництво української католицької церкви добре усвідомило, що причиною численних недоліків ранньої української католицької преси були «брак професійних журналістів (ані одного з фаховою журналістською освітою!), станова односторонність редакторів (майже самі священики), непевність матеріальної бази, (...), повний брак фахового адміністративного персоналу, врешті у великій мірі брак індивідуальності й тяглості видавця» [6:147]. У даному разі співпали інтереси керівництва Католицької церкви та І. Костецького (який при нагоді не цурався засвідчити свою прихильність саме до цієї гілки християнства), спрямовані передусім на «обнову нації».

Відповідне спрямування часопису відбивалося тільки на перших сторінках кожного зошиту в статтях і редакційних коментарях, автором яких переважно був І. Сапіга. Так, зошит 19/20 за 1959 р. відкривався повідом-

ленням про смерть 1958 р. Папи Пія XII і обрання 28 жовтня того ж року на святіший престол монсенйора Анджельо Джузеппе Ронкаллі під ім'ям Іоанн XXIII [11:3–6]. Хоча і сам І. Костецький не цурався друкувати статті на подібну тематику, зокрема «Етюднї про католицький світогляд (Мала сповідь і великі надії)» [9:7–13].

Основний журнальний простір посідала літературно-мистецька тематика. Наприклад, у тому ж зошиті 19/20 за 1959 р. центральне місце відводилося для публікації «Канто XLV» Езри Павнда у перекладі І. Костецького та паралельному перекладі польською мовою Е. Немейовського. Основний зміст публікації складали докладні, інформативні та багато ілюстровані коментарі на 12 сторінок [11:30–45]. Потім подавалися чудово ілюстровані фрагменти з трагедії В. Шекспіра «Макбет» у перекладі Т. Осьмачки [11:46–66].

Також у часописі «Україна і світ» публікувалися твори представників щойнопосталої «Нью-Йоркської групи поетів» (Б. Рубчака, Б. Бойчука, Ж. Васильківської та ін.). І. Костецький уважав себе першовідкривачем цього самобутнього літературного об'єднання: «Мені випала честь, здається, першому привітати її вихід у світ» [10:50].

Представлена була в часописі й інша тематика. Окрім уже згадуваних тем стосовно археології Причорномор'я та історії Грузії, можна навести приклад розлогого аналізу проф. Ю. Григоріївим української тематики в 2-му виданні Великої радянської енциклопедії (1950–1958) [11:84–92].

Важливе місце посідав у часописі «Україна і світ» відділ літературної критики, в якому більшість публікацій також належала І. Костецькому. Так, він дав оцінку повісті І. Качуровського «Залізний куркуль» (Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1959), порівнюючи її із виданим дещо раніше романом І. Багряного «Маруся Богуславка»: «У згаданій статті про Багряного я похвалив цей останній коштом роману Качуровського «Шлях невідомого». Тут годиться, самозрозуміло, зробити навпаки: похвалити Качуровського коштом Багряного. (...) У Багряного майстерно зроблено сюжет. «Шлях невідомого» поступається йому з цього погляду, а «Залізний куркуль» – поготів. Але зате мовна сторона в Багряного майже ніде не витримує критики, тоді як хист Качуровського в цій ділянці видається мені (без жадного перебільшення) безмежним» [11:113]. Найбільший недолік І. Качуровського критик убачав в відсутності стильової вправності: «Погано те, що у прозі «Залізного

куркуля» нема єдиного стилістичного ключа» [11:113]. У тому ж зошиті часопису «Україна і світ» І. Костецький розкритикував поему Б. Бойчука «Земля була пустошня» за невправне і поверхове наслідування Т. С. Еліота [11:110]. Сам автор з розумінням поставився до такої оцінки, визнавши слухність зауважень критика: «Була ще одна людина, недоволена моєю першою поемою «Земля була пустошня», – це Ігор Костецький. Він покритував цю поему в журналі *Україна і світ*, і я досі вдячний йому за це. Бо його критика допомогла мені викинути цю річ із свого доробку» [2:96].

Ю. Шевельов згадував, що І. Костецький часів «ХОРСа» був суворим і авторитарним: «Редактор з Костецького був нещадний і безоглядний. Коли він дістав від Анатолія Галана оповідання, написане в традиційній «реалістично»-фейлетонній манері, Ігор переписав його від початку до кінця, змінивши кожне речення, переставивши епізоди, переробивши весь стиль, так що не буде великим відхиленням від істини, коли скажу, що незмінним лишилося тільки прізвище автора та ще хіба фабула в її долітературному перебуванні. Згодом автор, у якого волосся догори пішло, коли він побачив, уже надруковане, «Своє» оповідання, протестував у пресі, але факт був доканий, а Костецький не без гордості казав своїм знайомим, що автор має бути вдячний бо тепер він міг бачити, що таке література, а що таке доморобний примітив» [13:138].

Як приклад такого жорсткого підходу до оцінки І. Костецьким літературних творів можна навести саркастично-нищівну рецензію на поетичну збірку Л. Полтави «Римські сонети»: «І в теорії, і у практиці Л. Полтава має школу. Вплив її без усякого порівняння об'ємніший, ніж вплив Барки. Імень не називаю, вони відомі з щоразових висновків на конкурсах гімнів, дитячих віршів та одноактів» [11:108]. І завершує критичний розгляд І. Костецький таким вироком: «Можливість чуда існує завжди. Проблему, повторюю, ще не знято. Для Л. Полтави ще існує можливість змінити все, включно з поетичним ім'ям, і почати спочатку. Але поки цього не станеться. Я навряд чи візьму ще колись слово на тему «Л. Полтава і поезія». Хіба що доведеться боронити від його нападів когось із справжніх поетів» [11:108].

Перманентною в часописі була рубрика з промовистою назвою: «З щоденника людини, що її оточення не розуміє, не хоче або й не може розуміти» під псевдонімом «Newfringpan». На нашу думку, за цим псевдонімом

також ховався І. Костецький. Це підтверджує уривок, присвячений смерті дружини Гетьмана Павла Скоропадського: «4.12.52. Вчора одержав сумну звістку про смерть Пані Гетьманової Олександри Скоропадської, з роду Дурново.

Вічна Їй Пам'ять!

Сучасні українці типу й жанру (стилю вони не мали й не мають!) Королевих-Старих і йому подібних ніколи не зможуть збагнути величі цієї людини. Так короїди не в стані збагнути величі й краси дуба, що на ньому і з нього вони животіють...» [9:15]. Як відомо, питання «стилю» було одним з найважливіших аспектів мистецької концепції І. Костецького: «Шукаймо в хаосі притомности зерна стилю» [7:304].

У часописі не було постійного розділу листів. Подекуди з'являлися окремі «дописи» під криптонімами, наприклад, від православного священика «О. К.», який скаржився на чвари поміж ієрархами і з повагою ставився до порядку серед католиків, але не прагнув переходити в католицизм, бо більш за все «любив східний обряд» [9:48]. Можна зробити небезпідставне припущення, що цей «лист», який за ідеологічним прямуюванням цілком відповідає передовицям часопису «Україна і світ», був написаний одним з членів редколегії, що є непоодиноким явищем у практичній журналістиці.

Відсутність такого розділу наштовхує на думку, що І. Костецький і не планував дане періодичне видання спрямувати на відкрите спілкування з широкими масами читачів, враховуючи їхні потреби і побажання. «Україна і світ» мала бути спрямованою на висвітлення і пропагування його особистої культурно-ідеологічної позиції. Це також було однією з концептуальних настанов письменника: «І. Костецький спромігся на моделювання реальності – через навіювання, замовляння, називання, – загалом активні принципи сюрреалістичного процесу кремації» [1:349].

Таким чином, часопис «Україна і світ» саме завдяки активній редакційній та літературно-критичній праці І. Костецького виявився доволі цікавим, на нашу думку, вдалим і відносно довготривалим проектом. На його сторінках читачі мали змогу ознайомитися з творчістю як українських так і зарубіжних письменників, а також прочитати фахово подані літературознавчі студії, і новинки українського громадсько-культурного життя. Оптимальна структура, повновартісний зміст видання, цікаве коло талановитих співробітників, безумовно, засвідчують не лише літе-

ратурний та перекладацький, але й редакторсько-журналістський хист І. Костецького. З іншого боку, дана розвідка є тільки першим підходом до аналізу часопису «Україна

і світ», що відкриває перспективи подальшого дослідження як специфіки самого видання, так і журналістської діяльності багатьох інших співробітників редакції.

Література

1. Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки. Монографія. – К., 2006. 2. Бойчук Б. Спомини в біографії. – К., 2003. 3. Грабович Г. Недооцінений Костецький // Грабович Г. Тексти і маски. – К., 2005. – С. 258–267. 4. Енциклопедія Українознавства / В. Кубійович. Перевидання в Україні. – Львів, 2000. – Т. 9. 5. Михайлин І. Л. Основи журналістики: Харків, 2004. 6. Мох О. Нариси з історії української католицької преси // Правда (Торонто). – 1973. – Ч. 1–2. – С. 133–149. 7. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – К., 1997. 8. Стех М. Р. Міг // Костецький І. Тобі належить цілий світ. Вибрані твори. – К., 2005. – С. 291–310. 9. *Україна і світ*. – 1952. – зошит 6/7. 10. *Україна і світ*. – 1956. – зошит 16. 11. *Україна*

і світ. – 1959. – зошит 19/20. 12. Фединський О. Бібліографічний показник української преси поза межами України. Річник V/VI – за 1970/71 роки. – Клівленд, 1972. 13. Шевельов (Шерех) Ю. Я – мене – мені... (і довкруги). Т. 2: В Європі. – Харків-Нью-Йорк, 2001. 14. Юрова І. Особливості інтерпретації І. Костецьким теми двійництва // Актуальні проблеми слов'янської філології. Міжвузівський збірник наукових статей: «Лінгвістика і літературознавство». Вип. XI. Частина друга, – Київ, 2006. – 269–279. 15. Яцишин В. Роль і значення «доброї преси» для проведення католицької акції (30–ті рр. XX ст.) // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2004. – Вип. 12. – С. 203–220.

АННОТАЦІЯ

Рассматривается своеобразие журнала «Україна і світ» («Украина и мир»), который издавали представители украинской эмиграции в 1949–1968 гг. под эгидой католической церкви; анализируется влияние на специфику данного издания известного украинского писателя-авангардиста Игоря Костецкого.

SUMMARY

The peculiarity of “Ukraine and the world” (“Україна і світ”) journal, published by the representatives of Ukrainian emigration under the aegis of Catholic Church, is considered in this article. Famous Ukrainian avant-garde writer Eghor G. Kostetzky role and influence on specificity of this periodical publication is also analyzed here.